

Borbély Andor

Budapestre vonatkozó

Osztályozás

91(439Bp)09

A főváros területének új megállapításáról

Szerző: *Körkínésünk*
A TUDOMÁNY

Cím: **Hány város Budapest?**

Forrás:

Est. Oszt.

1954. V. 15.

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. fűz.)

(Oldal)

Hely:

Idő:

Személy:

Helyszám:

A jövő évben, felszabadulásunk 10. évét és a budai Vár alapításának 700. évfordulóját készül megünnepelni fővárosunk. Településének története azonban jóval korábban kezdődik és visszanyúlik a rómaiak hazai térfoglalásának idejére. Sőt, azelőtti időkből, az őskorból is vannak települési emlékeink.

Kövessük nyomon Budapest helye benépesítésének történetét, súlypontjának vándorlását és azt a vonzó hatást, amelyet ez a városkeletkezésre kiválóan alkalmas hely a környező településekre gyakorolt, amikor azokat magába olvasztotta,

Két tényező

határozza meg valamely város keletkezését és egyéniségét: a forgalmi útvonalak helyzete és a település helye. A közlekedési lehetőség a fontosabb, mert a település helyének földrajzi környezete inkább csak a város egyéniségét befolyásolja. Budapest helyében hatalmas forgalmi és földrajzi energia összpontosul. A megyeri és gellérthegyri révnél keletkeztek az első telepek. Az ásatások tanúsága szerint ezek felhúzódtak részint a Gellért-, részint a Várhegy tetejére is. Az őskori középdunai kultúra majdnem minden népének nyomai megtalálhatók itten, a fiatalabb kőkorszaktól kezdve. A rómaiak előtt a trák-illyr eredetű eraviszkusz néptörzs telepedett itt meg, amelyet időszámításunk kezdetén a rómaiak hódítottak meg. Az északi jelentősebb település kelta nevét — Ak-ink = bővíző — a rómaiak Aquincum

néven vették át. A római táborja mai Óbuda környékén terült el. A Duna balpartján a mai Március 15-tér helyén erős római tábor állott. Ez volt Pest város elődje. Régi szarmata elnevezése — Pestion — honfoglaló őseink számára, mint „Castrum quod dicitur Pest” maradt örökségül. Ezt a föltevést a legújabb régészeti kutatások alátámasztották.

A település súlypontja

évszázadok alatt Délre húzódtott. A népvándorlások korában szereplő népek elsöpörték a római várost és erődítményeit. A hagyomány szerint a húnok újból felépítették Aquincumot és Etzelburgnak, Attilavárának nevezték el. Ez a hagyomány hosszú ideig szerepelt irodalmunkban.

A honfoglalás idejében a római város helyén már csak romhalmaz és mészegető telepek maradtak fenn. Anonymus szerint a honfoglalók Aquin-

cum romjait felhasználták és a volt, ú. n. Királyhegy helyén várat építettek.

Az első Árpádok idejében még nem lehetett városról beszélni, e korban nálunk még nem erősítették meg fallal a településeket. Ezért tudták a tatárok egész országunkat elpusztítani. A település súlypontja a mai Óbuda helyén lehetett, amelyet a korai középkor Sicambria névvel ruházott fel és alapítását a trójai menekültekkel hozta kapcsolatba. Ez a feltevés azonban nem állja meg a helyét.

A tatárjárás után IV. Béla a Várhegyet szemelte ki székhelyül vagy legalább is ott várat (castrumot) létesített. Az 1255-ös oklevél adatát tehát a budai vár alapításának évül vehetjük. Ezt a várat már Budának kezdték nevezni, a régi Budát pedig Óbudának.

Míg a tatárjárásig a mai pesti oldal volt nagyobb jelentőségű hely. Róbert Károly idejében már a jobbparti Buda jutott vezető szerephez. Nagy Lajosnak Buda volt az állandó székhelye, itt keltezi 1352-ben egyik oklevelét: „Budán, udvarunk rendez székhelyén.” Óbuda föllendülése is Nagy Lajosnak köszönhető, aki oda anyja részére várkastélyt építtet.

Zsigmondnak Buda volt a fővárosa, egyúttal német-római császári rezidenciája. Buda

nemzetközi helyzetének ez az idő volt delelőpontja. A budai várpalota nagyszabású építkezései fűződnek nevéhez. A Zsigmond utáni kor belső háborúi következtében Felhézv és Óbuda települései visszafelődtek. Mátyás király uralkodása tovább erősítette Buda országos központi helyzetét. De a faluszzerű Pest városát is erős köfallal kerítette körül. Óbuda jelentősége tovább hanyatlott.

A török világot megelőző évtizedekben megállott a főváros fejlődése. A Mohács utáni bonyodalom nem kedveztek a város föllendülésének, sőt pl. a királyi palota már a török betelepődése előtt pusztulásnak indult. A hódoltság alatt Buda teljesen török jellegű város lett. Szép épületei lassan elpusztultak. Óbudát a törökök földig lerombolták. Nem segített Buda helyzetén az sem, hogy a török Budát szemelte ki a meghódított ország székhelyül. Pest is sokat szenvedett a hódoltság ideje alatt, úgy, hogy ott a XVII. század elején egyetlen ép ház nem volt.

A törökök kiűzése után

a két városnak csaknem minden épülete romokban hevert. Az újonnan betelepített német lakosság népesítette be a helyet és a romok eltakarítása után, megkezdődött az újjáépítés. A városfejlesztő gazdasági és tár-

sadalmi tényezők érvényesülni kezdtek és a XVIII. század végére Pest városa került ki győztesen a versenyből. 1808-tól kezdve a városrendezést és fejlesztést külön „Szépítési Bizottság” intézte, de a további fejlődésre súlyos csapást mért az 1838-as árvíz. A rendszeres építőmunka megszervezésével a külön fejlődő Buda mellett, egységes városképű Pest alakult ki. A nagy pesti fellendüléssel szemben Buda elmaradt és inkább közigazgatási és katonai jelentőségű város maradt. A szabadságharc ismét megállítja a fejlődés menetét, a kiegyezést követő 1872. évi XXXVI-os t. c. azonban Buda és Pest, valamint Óbuda mezőváros és a Pestvármegyéhez tartozó Margitsziget Budapestté egyesítésével, hatalmas iramú fejlődést indított meg, amelyik az első világháborúig töretlenül tartott.

Az 1945. évi ostrom idején is sokat szenvedett a város. Nemcsak épületei, hídjai, művei pusztultak el, hanem emberéletben is nagy kár esett,

A felszabadulás óta Budapest hatalmas vonzóerőt gyakorolt környékére és a peremvárosok és a falvak szerves kiegészítő részei lettek fővárosunk gazdasági életének.

az 1949. évi XXVI. t. c. intézkedett. Ennek a lépésnek már korábban meg kellett volna történnie, de a mult rendszer államhatalma halogatta, főleg munkáslakta peremvárosoknak a fővárossal történő egyesítését, hogy ezzel meggátolja a munkásosztály politikai befolyásának érvényesülését. A környező települések dolgozóinak évtizedes vágya vált valósággá azzal, hogy a fővárossal, egy gazdasági egységet képező peremvárosok és községek közigazgatási egységbe forrtak össze. Így lett a főváros tizennégy kerületéből huszonnégy kerület, területe 207 négyzetkilométerrel 521 négyzetkilométerre, lakóinak száma ugyanekkor kb. 1,165.000-ról kb. 1,600.000-re növekedett.

Alig van város Európában.

amelynek története folyamán annyit változott volna súlypontja és amely annyiszor és olyan mértékben elpusztult volna, mint Budapest. A városok élete — akár az emberi társadalomé — örök küzdelem. Ha éltető elemei megfogyatkoznak, akkor újakkal kell pótolnia a természet kincseinek feltárásával vagy lakóinak leleményességével. Ezért nem végzetes csapás egy városra a rombolás, mert végveszély csak akkor fenyegeti, ha természeti forrásai elapadnak vagy, ha társadalmának kezdeményezőkézsége, munkaszeretete hal el.

Jól láthatjuk ezt Budapest életében: romjaiból mindig újjáépült.

Borbély Andor,

a Társadalom- és Természet-tudományi Ismeretterjesztő Társulat Központi Földrajzi Szakosztályának tagja.